

A sztálini önkényuralom áldozata: a szovjet közkönyv- tárak a második világháborúig (1928–1941)

1. rész

SONNEVEND Péter

Papp Istvánnak ajánlom

„Ha nem találjuk meg a megfelelő vonalat és ütemet, ellenzékünk nőni fog, és akkor az ország megtalálja a maga diktátorát – a forradalom sírásóját –, bármilyen vörös tollak is legyenek kosztümjén. Csaknem az összes diktátor egykor vörös volt: Mussolini, Pilsudski.” (F. Dzerzsinszkij, 1926.)

„Vannak belső ellenségeink. Vannak külső ellenségeink. Erről, elvtársak, egy pillanatra sem szabad megfeledkeznünk.” (Sztálin, 1928. április)

„Az utóbbi években aztán a proletárkultúra egész egyszerűen a művészet fölé települő bürokratikus parancsuralmi rendszer lett: kiváló eszköz arra, hogy a művészetet teljes egészében kiürítse. [...] A művészi nyelv legfőbb parancsnoka pedig az a Molotov, akinek egyedül arra volt gondja, hogy elevenen eltiporja az emberben rejlő összes alkotóerőt.” (Trockij, 1930. május)

„Elmaradott vagy, gyenge vagy – tehát nincs igazad, úgyhogy lehet ütni, lehet rabságba taszítani. Nagyhatalmú vagy – tehát igazad van, úgyhogy tőled tartani kell.” (Sztálin, 1931. február)

„Ez a farkasölő eb-éra / letepert, / de vérem szerint farkas nem / vagyok, / gyűrj inkább engem a / szibériai sztepp / kabátujjába, mint egy / sisakot... „ (Mandelstam, 1938)

„A megfélemlítés minden eszközével le kellett szoktatni az embereket az ítélkezésről és gondolkodásról, rá kellett kényszeríteni őket, hogy azt lássák, ami nincs, be kellett bizonyítani az ellenkezőjét annak, ami napnál világosabb volt.” (Paszternak, 1945-1955)¹

Bevezetés

Az orosz történelem 1914–1953 között tragédiák sorozata (vissza-visszatérő elemekkel): világháború, polgárháború, éhínség, kollektivizálás, gulág, éhínség, világháború, gulág... Terror és genocídium minden mennyiségben. A negyvenből alig öt-hat mondható „nyugodt” évnék. Csak az életáldozatok száma meghaladja a hetven milliót, s ebből a világháború okozta veszteség a kisebb hányad (a második világháború teljes szovjet emberáldozta – az 1939-ben 191 milliós lakosságból – közel 27 millió, ennek egyharmada katona. Az első világháborúban 12 millió katonából 1,85 millió esett el. A most tárgyalt időszak különösen megdöbbentő a későbbi korok tanulmányozója számára: a totális hatalmi rendszer a teljhatalom birtokában mindenütt „ellenléte” keres és talál. Akadémikus, művész, politikus, hivatalnok, földműves, könyvtáros – mindenki gonosztevőnek („nép ellensége”) bizonyulhat és áldozattá válhat, miközben mindenki óhatatlanul a nagy gépezet kicsiny alkatrésze. Talán egyedül *Woland*, a Moszkvába látogató sátán szabad, ő még – ha akar – jót is cselekedhet. Legalábbis *Bulgakov* regényének keserűen találó, a gogoli hagyományt kiteljesítő világképe szerint.²

Ez az írás korábbi dolgozataink – *Megkésett felívelés. A cári Oroszország könyvtárügye és olvasáskultúrája (1830–1916)* és a *Közkönyvtár a proletárdiktatúra szolgálatában (1917–1928)** folytatása, de önállóan is olvasható.

A téma kimeríthetetlen, ráadásul a források és feldolgozások is most kezdenek igazán burjánzani, ezért egy későbbi áttekintés bizonyára óhatatlanul további lényegi összefüggéseket tárhat fel.³

A sztálinizmus berendezkedése: társadalom, gazdaság, hatalmi viszonyok, személyi kultusz

A korszak főbb eseményei kronologikus sorrendben:⁴

- ◎ **1930:** tömeges kollektivizálás 130 millió parasztra kiterjedően (a központilag szervezett terror hatására márciusban már közel 60%-uk a kolhozokban); a „kulákok” (kb. 6 millió ember) likvidálása és kitelepítése Szibériába; egy mai orosz (*A. Kara-Murza*) professzor a kollektivizálást genocídiumként értelmezi; a Gulág létrejötte (25 év alatt összesen 10 millió elítélt, legalább tizedük ott lelte halálát); második kirakatper (Iparpárt): a vádlottak közt elhunytak nevei is szerepelnek; Kijevben ukrán tudósok (*Jefremov* stb.) elleni koncepció per; nyáron XVI-ik pártkongresszus, a „jobboldal” (*Buharin-csoport*) végleges vereséget szenved;
- ◎ **1931-ben** bevezetik a jegyrendszert; az ún. mensevik-per (tervezgazdasági szakértők „leleplezése”); kényszermunkásokkal építetik meg húsz hónap alatt a Balti-Fehér-tengeri csatornát (százezer rab, legalább tizedük elpusztul); 1928-ban egymillió mázsa gabonaexport, 1931-ben 52 millió mázsa, miközben a bruttó gabonatermés 833-ról 697 millió mázsára csökken;
- ◎ **1931–1933:** a nagy éhínség (legalább 7 millió halott, ebből Ukrajnában négy millió, az összlakosság közel 15%-a pusztult, míg Kazahsztánban a két népszámlálás – 1926 és 1939 – közt a kazakok száma 1,1 millióval, a lakosság több mint ötödével csökkent): az *emberevés* sem segített az éhezőkön;
- ◎ **1932-ben** bejelentik az ötéves terv sikeres végrehajtását; a párt irodalmi határozata: egységes írószövetség létesüljön a „szocialista realizmus” alapján; a kolhoztagoknak engedé-

* Ld. Könyvtári Figyelő, 2012. 2. sz. 311–335. p. és 2012. 3. sz. 549–567. p.

- lyezik a háztáji művelését, majd pár hónappal később ezt visszavonják; 1926 és 1933 között 673 millió rubel értékben exportálnak mezőgazdasági terméket, miközben az ágazat gépiportja 306 millió rubel értékű; a leningrádi Kazany Székesegyház (Kazanszkij szobor) vallástörténeti (magyarán: ateista) múzeum-má alakítják át; újra van belföldi „útlevél” (paszport), amit a kolhoztagok nem kaphatnak kézhez, így településüket sem hagyhatják el (egyenlő a röghöz kötéssel);
- ◎ **1933:** januárban a párt megállapítja, hogy falun is győzött a szocializmus; Hitler hatalomra kerül; elindul a második szovjet öt éves terv (1933–1937), melynek eredményeként a háború előtti ipari termelés tizenkétszeresére emelkedik; eközben 1933-ban gabonából kétszer annyi terem, mint 1928-ban (és ötször annyit exportálnak), Moszkva lakossága öt év alatt 2,2-ről 3,6 millióra nőtt;
  - ◎ **1934:** a XVII. pártkongresszus („a győztesek kongresszusa”) Sztálin apoteózisát hozza; decemberben *Kirov* meggyilkolása; Magyarország 15 év után helyreállítja a diplomáciai kapcsolatot Moszkvával; létrejön a szovjet írószövetség, elnöke *Gorkij*; *Barbusse* neve alatt hivatalos Sztálin-életrajz lát napvilágot, miközben a szerző *Kurella*, egy moszkvai német kommunista, a párt pedig javítja, idézet: „*Bárkik legyetek, szükségetek van erre a jövőre [...] aki virraszt felettetek*”; az új BTK-törvény szerint hazaárulásért halálos ítélet jár, a család tagjai kollektíven felelnek a büntetért; sztahanovista mozgalom; Népszövetség-ség (1939-ben a Szovjetuniót majdnem kizárják Finnország megtámadása miatt);
  - ◎ **1935:** a Komintern irányvonalat vált: a népfront az új jelszó; eltörlik az évek óta létező jegyrendszert (a központi árak a korábnál jóval magasabbak); továbbra is neves nyugati írók zárandokolnak a béke legfőbb védelmezőjéhez (*H. G. Wells*, *R. Rolland*, *A. Gide*, *L. Feuchtwanger*, *E. Ludwig* stb.); napvilágot lát Londonban a *Webb*-házaspár ezer oldalas, pozitív kicsengésű könyve (*Soviet communism: a new civilization?*); az új BTK összes szankcióját kiterjesztik a 12 évet betöltött gyerekekre (ha a gyerek nem jelentette fel „hazaáruló” szüleit, akkor elítélendő); megnyílik az első moszkvai metrovonal (11 km, 13 megálló);
  - ◎ **1936–1938:** a nagy tisztogatás (bolsaja csiszta) évei: 1,7 millió letartóztatott, ebből közel 1,5 millió elítélt, s minden második ki lett végezve;
  - ◎ **1936:** megsemmisítő kritika *Sosztakovics* zenéje ellen a *Pravdában*; az új „sztálini alkotmány” lényege: „felépült a szocializmus”; a nagy terror idején *Visinszkij* főügyész sokadik vádja *Kamenyev* ellen, hogy az kiadta *Machiavelli A fejedelem* című művét, megdöbbentő, hogy még az amerikai nagykövet is hitelt adott e koncepciós perek vádjainak (*Davies* memoárját *Rákosi* itthon is kiadatta); a pedológia tudományának betiltása (e sorsra jutott azután a genetika, a pszichológia, a szociológia, a kibernetika stb. is); *A. Gide* új könyvében írja: „*Reggelente a Pravda megtanítja a szovjet embereket, amit tudni, gondolni, hinni kell.*”; Sztálin a legnagyobb történettudós: szemléletében marxizmus és (nagyorosz) nacionalizmus keveredik (*Alekszandr Nyevszkij*, *Rettegett Iván* és *Nagy Péter* átértékelése stb.); spanyol polgárháború; meghal *Gorkij*, a „szocialista realizmus” atyja;
  - ◎ **1937:** az NKVD (a Cseka utóda, a belbiztonsági népbiztosság) „letartóztatási” tervekét küld szét (pl. *Jezsov népbiztos* távirata *Frunze* városba: „*Likvidálni tízezer népellenességét. A végrehajtást jelenteni*”); *Jezsov* a márciusban kivégzett *Jagoda* népbiztos utóda és a nagy terror végrehajtója; az egész hadvezetés lefejezése *Tuhacsevszkij* marsallal az élen (a mintegy 600 legfőbb parancsnok háromnegyede esik áldozatul); a bolsevik (kommunista) párt taglétszáma: 1,455 millió, a pártelit a hadseregéhez hasonló veszteségeket szenved el; az abortusz betiltása (a népességcsökkenés eltussolása végett); országos *Puskin-ünnepségek* a költő halálának századik évfordulója alkalmából; érvénytelennek nyilvánítják az 1937-es népszámlálást (csak 1990 után derült

ki: mert magas lett a hívők aránya: a lakosság 56%-a, és magas az írástudatlanoké is);

- © **1938:** *Buharinék* kivégzése, a nagy terror csúcspontja; megjelenik a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története. Rövid tanfolyam (a „kratkij kursz”, 351 p.); Jezsov is eltűnik, a *Berija*-korszak kezdete (öt majd 1953 végén végezteti ki *Hruscsov*, az utód),
- © **1939:** a január 17-ei új népszámlálás adatai szerint az ország lakossága 170,6 millió (az előző, 1926-os 147 millió); megtartják a XVIII-ik pártkongresszust (legközelebb csak 1952-ben lesz): itt Sztálin megállapítja, hogy az elmúlt öt év a „kulturális forradalom” időszaka volt; megállapodás a náci Németországgal (Kelet-Európa felosztása), Lengyelország lerohanása két irányból; erősödő barátsági-gazdasági kapcsolatok a két totális diktatúra közt; háború Finnország ellen;
- © **1940:** Jezsovot kivégzik (pedig 11 ezer „áruló” csekistától „tisztította” meg a szervezetet, mint védőbeszédében mondja); 320 ezer lengyel kényszerdeportálása a megszállt területekről Közép-Ázsiába; katyni vérengzés – 15 ezer lengyel tiszt kivégzése több helyszínen (Katyn Szmolenszk közelében van); Észtország, Lettország, Litvánia, valamint a román Besszarábia és Bukovina annektálása; a szovjet ipar a világtermelés 10%-át állítja elő (1913-ban az Orosz Birodalom részaránya ennek a fele, épp 5% volt); június végén bevezetik a hétnapos munkahetet;
- © **1941:** a náci Németország megtámadja a Szovjetuniót, majd Magyarország csatlakozik hozzá.

Oktatás, szellemi élet, könyv- és lapkiadás⁵

A kezdeti szovjet korszak legfontosabb művelődési feladata az írás- és olvasástudás kiterjesztése volt. 1917-ben az ország európai részén a lakosság 44%-a számított írástudónak: ennek értelmezéséhez tudni kell, hogy a kilenc évnél

idősebb lakosság átlag csupán 1,1 évet járt iskolába. 1926-ban már jó tíz százalékkal magasabb az arány (57%). Az ütem messze nem elégséges, ezért a kormány 1930 nyarán dönt a kötelező elemi iskolai oktatás bevezetéséről (*O vszeobszsem objazatyelnom nacsalnom obucsenyi*), amely előírta, hogy minden gyerek legalább négy évet köteles iskolába járni. A tanítók száma 1928–1938 között négyszázezerről egymillióra nőtt (tanulók száma az utóbbi időpontban 35 millió), miközben kétharmaduk falun tevékenykedett. Ennek következtében 1939-ben a lakosság 87%-a minősült írástudónak (ezen belül a nők aránya még mindig csak 82%). Ehhez az is kellett, hogy 1920 és 1940 között közel 50 millió felnőtt járt valamilyen szintű tanfolyamra az írás és olvasás elsajátítása érdekében. Nem utolsósorban a közkönyvtáraknak is előírta a központi párt- és állami vezetés az ebben való aktív részvételt.

Jelentősen kiterjedt a felsőoktatás: 1931-ben 400 intézményben (kerekítve) 700 ezer, míg a háború előtti utolsó évben már közel négyezer intézményben csaknem egymillió hallgató tanulhatott.

1925-ben a rendszer a Tudományos Akadémia önállóságát megszüntette: a Népbiztosok Tanácsa alárendeltségébe került. 1929-ben tisztogatások kezdődtek (tucatnyi akadémiust ítéltek el, továbbá az akkori közel ezer munkatárs ötödét távolították el), egyidejűleg kommunista párttagok felvételét kényszerítették ki. Ráadásul a „mindenhez értő” *Molotov* vette kezébe az ügyeket. 1934-ben 80 intézmény kétezer, majd 1940-ben már 150 intézmény négyezer kutatót foglalkoztatott. Emellett ismeretes, hogy a Gulág keretében is működtek kutató részlegeket (ld. *Szolzenyicin: A pokol első köre* című regényét). A pártvezetés hatalmi szóval egyes tudományokat (kibernetika stb.) betiltott, másokat súlyos mértékben károsított. A voluntarista szemlélet, a „dialektikus materializmus” mint a kor vezető filozófiájának rendeleti úton való elismertetése eltorzította, rosszabb esetben évtizedekkel vetette vissza a fejlődést, különösen a humán- és társadalomtudományok területén. (Erről a szerző

is meggyőződhetett a Lomonoszov Egyetemen 1966-ban.)

A szovjet-orosz irodalomban három kiemelkedő alkotó öngyilkossága ismeretes: *Jeszenyiné* (1925), *Majakovszkijé* (1930) és *Cvetajeváé* (1941, miután férjét kivégezték). Olyan klasszikus írók tűntek el a Gulágban, mint *Mandelstam*, olyan nagyságok művei lettek betiltva, mint *Bulgakové* és *A. Platonové*. E példák a szellemi élet (művészetek, film) minden területén ismétlődnek. Látni fogjuk, a könyvtári világ sem maradhatott kivétel.

Voronszkij, a jelentős hatású *Krasznaja Nov* (Vörös Szűzföld) irodalmi folyóirat szerkesztője 1927-ben nyílt levélben ezt írta a párt központi bizottsága keretében működő sajtóosztály vezetőjének, *Guszevnek*: „*Eleresztették láncukról a fiatal /RAPP-os/ elvtársakat, s olyan jogokat és privilégiumokat kaptak, hogy minden arányérzéküket és szerénységüket elvesztették.*” *Voronszkijt* hamarosan leváltották, 1929-ben kizárták a pártból, száműzték, végül 1937-ben kivégezték.

1936-ban csaknem 26 millió munkás és alkalmazott dolgozott a Szovjetunióban: közülük 2 millió a művelődés (oktatás, kultúra, tudomány stb.) területén.

1917-ben 13 ezer cím összesen 140 millió példányban látott napvilágot, míg a rekonstrukció végének tekintett 1927-ben 28 ezer cím 212 millió példányban (átlag 8 ezer példány). 1927-ben 33,4 ezer könyv és brosúra jelent meg, összesen 226 millió példányban.

1932-ben – *Bljum* adatai szerint – 51 ezer kiadvány látott napvilágot, összesen 555 millió példányban. 1934-ben a Szovjetunióban kiadott könyvek harmada valamelyik nemzetiségi vagy világnyelven jelent meg (összesen 105 nem orosz nyelven).

A harmincas évek elejétől a pártállami vezetés „egységesítette” a könyvkiadói szerkezetet: egyrészt majdnem minden kiadót államosított, másrészt ezeket „tipizálták”, vagyis a többékevésbé azonos profilúakat egy kiadóba vonták össze. Ebből a folyamatból – ideig-óráig – csak néhány kiadó maradhatott ki, például az egyik

csupán azért, mert szerződése volt a Szovjetunió nagy barátjával, *Romain Rollanddal* egy sok kötetes életműkiadás orosz nyelvű megjelentetésére (a sorozat befejezése után már e kiadó is megszűnhetett). Mindenesetre, az akkori nyilvános „közbeszéd” (pártsajtó stb.) szintjén egyik fő vádként a kiadók (vélt vagy valódi) profilbeli párhuzamossága szerepelt.

1937-ben a kiadott könyvek és brosúrák száma 37,6 ezer (az 1932-es év teljesítményének csak kétharmada!), összesen 678 millió példányban. Végül a háború kezdete előtt, 1940-ben a kiadott könyvek és brosúrák száma már 45,8 ezer: ennek mintegy felét szánták kereskedelmi forgalomba, a példányszám viszont visszaesett 462 millióra (egy kiadványra kerekítve átlag tízezer példány jut). Ebben az évben az átlagos terjedelem 6,2 ív, ami igen alacsonynak számít, ha könyvekre gondolunk, tehát nyilván a kisebb terjedelmű brosúrák domináltak.

1917–1937 között a marxizmus klasszikusait (Marx, Engels, Lenin, Sztálin) összesen 335 millió példányban adták ki, vagyis megállapítható, hogy a húsz évből egy teljesen e „klasszikusoké” volt.

A szovjet statisztika az időszaki kiadványokat két csoportra bontja: újságok és folyóiratok (valamint – utóbbihoz kapcsolóan - más, többékevésbé rendszeresen megjelenő kiadvány).

Néhány adat az újságok kategóriába sorolt kiadványok számának és példányszámának fejlődéséről.

Év	Újságok száma	Ezek egyszeri összegzett példányszáma (millió)
1913 (1939-es határok szerint)	859	2,7
1928	1197	9,4
1932	7536	35,5
1937	8521	36,2
1940	8806	38,4

Látható a nagy ugrás az első öt éves terv időszakában (1928–1932). Ezután lényegében stagnált a kiadás (a választék kissé bővült, ám az átlagos példányszám maradt négy-öt ezres szinten). Az újságok között nyilván óriási különbségek voltak: a központilag kibocsátott *Pravda*, *Izvesztija* vagy *Komszomolszkaja Pravda* – egyenként 1,2 milliós – példányszáma nem mérhető egy járási vagy üzemi lapéhoz. (A *Komszomolszkaja Pravda* 1925-ban indult 30 ezer körül példánnyal, 1990-ben volt csúcson 22 millió példánnyal, ma talán fél milliót ér el.) A folyóiratok és más időszakos kiadványok köréből az alábbi adatok illusztrálják a fejlődést 1913 és 1940 között.

Év	A folyóiratok és egyéb kiadványok száma	Éves összes példány (millió)	Éves átlagpéldány (ezer)
1913	1351	?	?
1927	1645	229,4	140
1932	2144	317,6	150
1937	1880	250,2	130
1940	1822	245,4	130

Az látszik, hogy 1932 után a mennyiségi lendület megállt, sőt valamelyest visszaesett a kiadványok száma és összes példányszáma is. 1940-re vonatkozóan állnak rendelkezésünkre bizonyos részadatok:

A kiadvány típusa	Száma (választék)	Egy füzet példányszáma (ezer)	Összes megjelent füzet (szám)
Folyóirat	673	26	7299
Agitációs lap	9	54	149
Tudományos acta	591	2	1080
Híradók	488	4	7025

A folyóiratok évente átlag tíz-tizenkét számot, az agitlapok 15-öt, az acták nem egészen kettőt, míg a híradók 12–14 számot jelentettek meg. Számunkra a közkönyvtári állományok szempontjából az a következtetés adódik, hogy a tudományos acták és a híradók aligha kerülhettek akár közepes könyvtárakba is, hisz a nagy or-

szágban a hivatalok és a tudományos könyvtárak felvették a szerény példányszámot. Jutott viszont bőven a politikai agitációs füzetekből, valamint a folyóiratok bizonyos köréből. Utóbbira egy példa. A szerző birtokában lévő *Kraszna Nov'* (Vörös Szűzföld) 1940-es kéthavi számai 45 ezres példányszámban láttak napvilágot. A folyóíratra még Lenin adta áldását, s az első években jó barátja, a már említett *A. Voronszkij* (1884–1937) szerkesztette. E folyóirat 1921-ben indult, eleinte 10–15 ezres példányszámmal jelent meg, a húszas évek végére érte el a 15 ezret, majd 1932-ben a 22 ezres szintet. A hasonló „kövér” (tolsztij) folyóiratok ekkor is és a későbbi, háború utáni években is nagy népszerűségnek

örvendtek egy-egy szám könyvméretű anyagával (az említett *Kraszna Nov'* 1940-es számai 320 oldalon láttak napvilágot). A járási és városi könyvtárak biztos előfizettek ezekre (*Novij Mir* – 1925-ben indult, 1927-ben már 28, 1940-ben

pedig 80 ezer példány, *Zvezda* – 1924-től stb.). Az pedig már a mai új orosz – valamivel kevésbé államkapitalista - valóság keserű lenyomata, hogy ma a *Novij mir* példányszáma az öt ezret sem éri el.

A Puskin által 1830-ban indított *Lityerturnaja Gazeta* – Gorkij kezdeményezésére – 1929 ápr-

rilisában újra lett alapítva, a szovjet írószövetségek föderációjának égisze alatt, majd 1934-től a egységes új sztálinista írószövetség hetilapja lett, s ma is megjelenik igen szerény példányszámmal.

Röviden annyi megállapítható, hogy a társadalom mobilitása nőtt, egyúttal az olvasóközönység és a választék is, ám a fejlődési tendenciák bürokratikus és terrorista eszközökkel való rángatása felmérhetetlen – hosszú távon is alig ellensúlyozható – károkat okozott.

Cenzúra: a rendszer lényege⁶

1922 júniusában a korábbi, egymással is hadilábon álló hivatalok összevonásával megszületik a *Glavlit* (Glavnoe upravlenyje po gyelam literaturi i izdatyelsztv pri Narkomate Prosvescsenyija RSzFSzR), mely a könyv- és lapkiadás irányításának – és cenzúrázásának – feladatát kapta meg. Később a hivatal neve többször változott (fennállása alatt pont tízszer), de a rövidítés lényegében megmaradt, egészen 1991-es felszámolásáig. A kutatók megdöbbenőnek tartják, hogy a hivatal levéltára a kezdetektől 1939-ig elveszett (van nyom arra, hogy 1990-ben a központ tudatosan hajtotta végre az iratanyag elpusztítását). A Népbiztosok Tanácsa által kibocsátott alapító dekrétum elvárta a szervezettől, hogy tiltsa meg az olyan kiadványok napvilágra jöttét, amelyek: szovjetellenes propagandát, hadititkot, hazug információkkal a közvélemény megzavarását, egyházi vagy nacionalista indulatok felkeltésére alkalmas anyagot, végül pornográfiát tartalmaznak. Az általunk tárgyalt időszakban rengeteg párt- és állami dokumentum szabályozta – újra és újra – a szervezettel kapcsolatos területek (kiadók, gyerekirodalom stb.) működését vagy kárhoztatta egyes hibáit. Ebbe a sorba illett az 1932-es irodalmi párthatározat is, amely „létrehozta” a szocialista realizmust és a szovjet írószövetséget.

1933-ig tehát a Glavlit (papíron) a művelődési népbiztossághoz tartozott, 1933 után viszont a hivatalt egy különleges kormány megbízott vette át (*Upolnomocsennij SZNK SZSZSZR po*

ohranye goszudarsztvennih tajn = a SZU Népbiztosok Tanácsához tartozó, az állami titkok védelmére vigyázó megbízott). 1936-ban a központi pártapparátus ismételtelen jelezte Sztálinnak, hogy a Glavlitnél nagy az „összeviszszaság”, s érdemes lenne átszervezni a hivatalt, létrehozva a Népbiztosok Tanácsa cenzúráért felelő főhivatalát (*Glavnoe upravlenyje cenzuri pri Szovnarhoze SZSZSZR*). Ekkor és ilyen elnevezéssel – már a „sztálini alkotmány” jegyében – „kiderült” volna, hogy a Szovjetunióban van cenzúra, amit minden erővel titkolni kívántak, így azután az ügy szépen elaludt...

1938-ban egyébként a Glavlit központjában 525 cenzor működött (plusz minden területi szinten alhivatalok, sőt minden kiadónál és időszaki kiadványnál (rádióállomásnál, postai és vámhivatalnál stb.) is legalább egy-két cenzor tevékenykedett. A területi hivatalok egyébként – már kevésbé adva a „formára” – egyszerűen a helyi pártbizottságokhoz tartoztak és szorosan együttműködtek a politikai rendőrséggel.

Bljum 2000-ben megjelent kitűnő monográfiája felvázolja a cenzúra teljes működési hierarchiáját. A szovjet szerzők – írók, tudósok, újságírók stb. – egyre jobban arra kényszerültek (ha publikálni kívántak), hogy mindennél fontosabbnak az öncenzúrát tartsák. A következő fokozat a szellemi műhely (újság, folyóirat, kiadó) szerkesztői gárdája, amelynek tagjai – ha nem kívántak maguknak végzetes következményeket – különösen ügyeltek a megjelenésre váró szövegek kigyomlálására. Voltaképp „csak” ezután lépett működésbe a Glavlit apparátusa, s végül, ha kellett, elnyomó-megtorló eszközeivel a politikai rendőrség. Aki *Sinkó Ervin* 1935–36-os naplójegyzeteit olvassa (*Egy regény regénye*, 1988), átélheti ezt a „kafkai” működést, ahol minden szerkesztő páni félelemben él, megpróbál túlbiztosítani, mindenre legfelülről váró biztató jelet, s addig inkább halaszt, s legvégső esetben (ha már végkép sehogy se lehet kibújni valamilyen válasz adása alól) elbújik a szerző elől az asztal alá...

A Glavlit munkáját ideológiailag a párt Központi Bizottságának Agitprop osztálya irányította,

gyakorlati tevékenységében pedig a politikai rendőrség „vezette”.

A Glavlit élén 1922-től 1931-ig az irodalomtörténész *P. I. Lebegyev-Poljanszkij* állt, aki ezt követően az irodalmi lexikon főszerkesztőjeként s a nagy szovjet enciklopédia szerkesztőbizottságának tagjaként szolgálta a rendszert. 1937-től 1948-ig (haláláig) a Tudományos Akadémia irodalomtudományi intézetét igazgatta. Utóda a történész *B. Volin* lett (1931–1935), aki ezután a központi pártapparátusba került. Az új vezető az újságíró *B. Ingulov* lett, a legfélelmetesebb cenzorok egyike, aki hosszú listákat küldött szét az országban a megsemmisítendő kiadványok címeivel. Közben megírt egy politikai brosúrát (Politbeszedi), amelyhez, jóllehet sokmillió példányszámban látott napvilágot, szinte mégsem lehetett hozzájutni, mert aki ezt nem tudta betéve, nem fejezhette be a középiskolát. A szerzőt 1937 decemberében letartóztatták, a következő évben kivégezték.

A cenzúrahálózat kis, de jellemző adaléka, hogy az uráli régió (központja Perm, a hadiipari város) egyik járásában a főcenzor a harmincas évek elején – a hivatalosan kitöltött adatlap szerint – ilyen előfeltételekkel dolgozott: öt év párttagság, három év általános iskola, továbbá szervezési tapasztalatok a hadseregből és a kulturális irányításból.

A hamar hatalmasra nőtt, s az egész országot behálózó hivatal mind előzetes, mind utólagos cenzúrát végzett. Ezen túl a terjesztési csatornák szigorú ellenőrzését is végezte: így kerültek különösen a közkönyvtárak a hatáskörükbe. A diktatúrák jól ismert jelensége, hogy különböző hatóságok versengenek az egyes területek alávetése terén: itt a művelődési főhatóság, a Narkomprosz a Glavlittel.

1939 őszén – a friss német-szovjet egyezmény (*Molotov-Ribbentropp* paktum) jegyében – a szovjet cenzúrahivatal 4200, lényegében antifasiszta művet tett tiltólistára, vagyis ezeket ki kellett vonni a közkönyvtárakból. *Gereben Agnes* által közölt adatok szerint *Ernst Thälmann* német kommunista pártvezér művei is közéjük kerültek.

Könyvtárpolitika a sztálini agiprop rendszerében. A tömegkönyvtár születése⁷

A párt a NEP-korszakban is meghatározó szerepet játszik a könyvtárpolitika alakításában (1925: KB-határozat a falusi könyvtárakról és az olvasók népszerű olvasmánnyal való ellátásáról, majd 1928-ban az átlag- vagy tömegolvasók könyvellátásáról, 1929-ben a könyvtári munka javításáról). 1933-ban az önképzés fejlesztéséről hozott határozat is kitér a könyvtárak tennivalóira. A központot általában szolgálatkészen követték a helyi pártszervek: például a moszkvai pártbizottság már 1924 júniusában szabályzatot alkotott a könyvtárügy ideológiájáról (*Polozsenyie ob igyeologii bibliotyecsnovo gyela*), egyébként egy hónappal az első országos könyvtárügyi konferencia előtt (*I Vseszozjuznij bibliotyecsnij szjezd, 1924. július 1–7.*). A konferencia egyik jellemző eseménye, hogy az ekkor még tekintélyes Trockij is beszédet mondott, az időszakra jellemzően A leninizmus és a könyvtári munka címmel. Lenin januárban hunyt el, s ekkor mindenki a leninizmus örökségét fogalmazta meg. Szakmai szempontból az előadás semmi lényegest nem közöl: lényegében a friss politikai hírek széles körben való terjesztésére – és magyarázatára – szólítja fel a könyvtárosokat. Különben az év májusában tartott XIII. pártkongresszus legfontosabb ideológiai feladatként a leninizmus terjesztését jelölte meg. Az általános művelődési feladatok keretében pedig az írástudatlanság felszámolásában való részvételt fogalmazták meg, főként a Narkomprosz Glavpolitproszvet (továbbiakban: GPP) elnevezésű (a politikai propaganda megvalósítására létrehozott), *Krupszkaja* által vezetett főhivatala részéről (az Orosz Föderáció lakói közül 1920-ban 32, 1926-ban pedig 39,5% minősült írástudónak). A könyvtárak országos (miniszteriális) irányítása e főhivatal alárendeltségében működött.

A közkönyvtár (akkori orosz kifejezéssel: a „tömeges használatra szánt könyvtár” = *biblioteka masszovovo polzovanyija*) voltaképp három

(vagy négy) altípust jelent a húszas években: állami (Politproszvet-hálózat), szakszervezeti, párt-, végül a hadseregbeli közkönyvtárat.

A közkönyvtár egyik alapvető szolgáltatása ilyen viszonyok közt a hangos olvasás (újságcikkek, mesék stb.). A valamelyest már olvasni tudók körében a „mit és hogyan olvassunk?” kérdése kerülhetett középpontba (erről későbbi, az olvasókkal foglalkozó fejezetünkben szólunk). Az öt éves terv elfogadása után (1928) az iparfejlesztés lett a könyvtári propagandagépezet vezető témája. Ha kellett, a közkönyvtár megkapta a feladatot, hogy vegye fel a harcot az alkoholizmus ellen. Példák sorolhatók még. Ezek az adalékok pontosan jelzik, hogy a párt a társadalom- és gazdaságpolitika eszméinek terjesztésében az elsők közt számított a szélesedő közkönyvtári hálózat hozzájárulására. Mindezek lényegi alapját annak a lenini gondolatnak a kiterjesztése szolgált, amelyet Lenin még 1905-ben határozott meg a pártsajtó legfontosabb feladataként: a pártosságot. A húszas évek közepétől így a szovjet könyvtárügy – miként más humán- és társadalomtudományi alrendszer is (iskola, tudomány stb.) – csaknem 1990-ig ebben a béklyóban, a mindig aktualizált „pártosság” keretei közt kényszerült működni. Krupszkaja természetesen élen járt e minden mást megelőző cél és tennivaló könyvtári meggyökereztetésében.

A másik, ehhez képest inkább „technikainak” – de nélkülözhetetlennek – minősíthető vezéreszmeként a központosítás jelentkezett végig a szovjet időszakban. 1920 végén – a NEP bevezetése előtt pár hónappal – még Lenin írt alá egy olyan határozatot, amely kivétel nélkül minden könyvtárnak egy hálózatba (*jegyinaja bibliotecsnaja szety*) való integrálását írta elő (a Narkomprosz felügyelete alatt). Ezt azonban már akkor sem tudták végrehajtani, olyan erős volt az ágazati szemlélet, – nem beszélve a hétköznapi logikáról. A történelem azt sugallhatja, hogy a bolsevik rendszer olyan háborús körülmények között jött létre és védte meg magát, amelyek természetes eszközként kínálhatták a végletes centralizációt. Magunk azt gondoljuk, hogy számos más ok mellett ez volt a szovjet

típusú rendszer összeomlásának egyik lényeges oka: más szóval a minőség és a verseny teljes kiküszöbölése, a minden döntést egyre magasabb szintre toló reflex teljes érvényesülése). Nem kétséges, hogy a húszas évek rendkívüli hiánygazdálkodása közepette ennek volt logikus létalapja, a baj ezért az volt, hogy az 1928-tól berendezkedő sztálinizmus a totális diktatúra megvalósítására törve „örök érvényűvé” kívánta tenni a centralizációt.

A valóság különben már Lenin idején megmutatkozott: 1922-ben az előző évekhez mérten a könyvtári hálózat egységeinek száma kétharmaddal csökkent (a 41 kormányzóságban végzett adatfelmérés szerint 11-ről 3 ezerre csökkent a könyvtárak száma, míg a könyvtárosoké 20 ezerről négy ezerre). Nehéz volt a könyvtárak könyvvel való ellátása. Ilyen körülmények közt a letéti könyvtárak fejlesztése lett a jelszó (1923: 2, 1925: 14, 1926-ban 26 ezer letéti könyvtár működött). Az „állami”, vagyis GPP-könyvtárak lehetőségeit csökkentette, hogy most már a hadsereg igen kiterjedt könyvtári hálózata mellett a helyi pártszervek is saját könyvtárak kialakítására vettek irányt. Krupszkaja a párt Politikai Bizottságához kényszerült fordulni, hogy ezt a tendenciát felülről állítsák le (végül 1922–23-tól kezdődően a pártkönyvtárak egyesültek a helyi közkönyvtárakkal). Később a legnagyobb „versenytárs” a munkahelyi (szakszervezeti) könyvtárak (akkori nevén: munkáskönyvtár, rabocsaja biblioteka) hálózata lett, melyek épp akkortól (1922) kezdtek visszanyerni önállóságukat, mikor a pártkönyvtárak ügy nyugvópont-ra jutott. Itt már Krupszkaja is csak idegesen írhatott olyat, hogy ezek jó része „kártyavár”, mely nem képes tartós eredményt felmutatni. A szakszervezetek tagsága 1918-tól kezdve tíz év alatt 2,8-ról 11 millióra nőtt. Ráadásul 1923-ban a szakszervezeti központ (VCSZPSZ) kulturális irányítása megelégette a GPP basáskodását, mire Krupszkaja ismét a pártirányításhoz fordulhatott támaszért. A „közvetítés” eredményeként a vitázó felek közös írásbeli álláspontot rögzítettek (maga e tény jelzi a szakszervezetek önbizalmát). 1923–1927 közt a szakszervezeti könyv-

tárhálózat jócskán megerősödött: a könyvtárak száma 2,1-ről 8,4 ezerre (ezek bő negyede működtet letéti könyvtárat, utóbbiak száma meghaladja a 17 ezret), a regisztrált olvasók száma 0,4-ről közel 3 millióra, míg a könyvállomány 3,8-ről 18,7 millióra nőtt.

Látható, hogy a könyvtárak átlagos állománya kétezer körül mozgott, míg az olvasóké 150 körüli lehetett. Egyes ipari centrumokban és nagyvállalatok estében érte el az állomány a 15 ezres határt. A könyvtári állománynak általában legalább fele társadalomtudományi (politikai) mű volt, a szépirodalom aránya tipikusan 25% körül mozgott (a kölcsönzésben az arány épp fordított). A nagy szovjet enciklopédia szerint egy állományegységre átlag 4 kölcsönzés jut évente. Az „állami” közkönyvtárak nagyságrendjei ekkoriban lényegesen nagyobbak voltak.

1926-ban összesen közel 15 ezer ilyen állandó könyvtár működött (ebből négyezer városi, a többi falusi), összesen 42 milliós állománnyal, 4 millió olvasóval. Fontos említeni, hogy az állam tiltotta a magánszemélyek által történő közkönyvtár-alapítást. Emögött nyilván az a szándék húzódott meg, hogy az állam monopóliummal rendelkezik az emberek nevelése (az „új ember” nevelése) terén, s ezért kellett az egyházak és minden más szervezett erő kezéből is kiragadni az összes oktató, nevelő és művelődési intézményt. Krupszkaja a nagy szovjet enciklopédia első kiadása számára (13. kötet, 1929) írott „nevelés” címszó keretében idézi az érvényes pártprogramot, amely az iskola legfőbb feladatává a proletárdiktatúra viszonyaik közt a párt társadalomépítő feladatainak segítéseként végzett ideológiai nevelő munkát helyezi. Krupszkaja hozzáteszi a korszak divatos kifejezését, a szmicskát, vagyis, hogy az iskola e feladat eredményes véghezvitele érdekében olvadjon össze (!) a párt- és állami szervekkel. A nagy szovjet enciklopédia szakértői kollektíva által írott „könyvtár” (*Bibliotjeka*) címszava (6. kötet, 1927. 126–199. p.) 70 oldalon (!) rendkívül sok érdekes adatot tartalmaz. Itt néhányat említünk. A kormányzósági könyvtárak (később oblaszty vagy kraj néven szerepeltek) létszáma

15 fő volt, míg az ujezd (később rajon, azaz járás) szintű könyvtárakban 3–4 fő dolgozott. A lexikon szerint a könyvtáros bérezésének a pedagógusok szintjén kell mozognia (a bért a helyi fenntartó biztosítja), ám ez még nem lett általános. A kormányzósági könyvtárakra átlag két-hármezer beiratkozott olvasó a jellemző. Ezek körében a hivatalnok és a tanuló a domináns társadalmi csoport, a munkások részaránya 5–10%, a parasztoké nem éri el az 1%-ot.

1926-ban a hadseregben 1600 állandó könyvtár működött, ezekben összesen 7,3 millió könyvet kínáltak 370 ezer olvasónak, akik 11 millió könyvet kölcsönöztek.

1929-ben a GPP „könyvtári hadjáratot” (*bibliotjecsnyj pohod*) hirdetett, egyrészt a könyvtár tekintélyének növelésére (felvonulásokat szerveztek hatalmas transzparenssekkel, igyekezve megnyerni e célra az olvasókat is), másrészt a centralizáció elvének elfogadtatása végett. A hadjárat a következő évben különösebb eredmény nélkül elhalt.

1930-ban a „mindent átalakítás” jegyében megszüntették a GPP-t, jó ideig a könyvtárak központi irányítása szétforgácsolt állapotban, szinte véletlenszerűen alakult. Majd 1933-ban megszületett az a hivatal a művelődési minisztériumban (*Bibliotjecsnoe upravlenie*, könyvtári igazgatóság), amely azután a Szovjetunió fennállásának végéig igyekezett kézben tartani a könyvtárpolitika teljességét. (Ebből mindvégig kivétel volt a Tudományos Akadémia, a tudományt irányító főhatóság szakkönyvtári hálózata, a felsőoktatás egyetemi-főiskolai hálózata stb., ahogy ez ismert lehet a mi 1960 utáni „puha” diktatúránk múltjából is.)

Az 1934 elején készült adatfelvétel során Oroszország területén 31 állami tudományos és 1710 szakkönyvtárat mértek fel. Ezekben együttesen 67 millió kötet volt található (előbbieken 15,3, míg utóbbiakban 51,7 millió kötet). Az összesből Moszkvában volt található 4 tudományos és 400 szakkönyvtár, együttesen 26,2 millió kötetel, vagyis a főváros a teljes mennyiség valamivel több mint egyharmadával részesült az állományból. A harmincas évek végén az egész Szovjet-

unióban már összesen 15,7 ezer tudományos és szakkönyvtár működött, a teljes állomány pedig elérte a 234 millió egységet (átlag nem egészen 15 ezer kötet).

1934 márciusában a Központi Végrehajtó Tanács (parlament) határozatot fogadott el a Szovjetunió könyvtárügyéről. Ebben megállapítják, hogy fejlődött a könyvtárügy: a teljes könyvtári állomány 124 millió, az olvasók száma 15 millió. Ugyanakkor a határozat számos hiányosságot említ: sok könyvtárban nincsenek meg Marx, Engels, Lenin és Sztálin fontos művei, hiányoznak a politikai sajtótermékek, kevés a jól felkészült könyvtáros, helytelennek bizonyult a könyvtárirányítást rábízni az illető könyvtár vezetőjére, mert ettől színtelen lett a könyvtárak munkája, zavaros a gyarapítás, helytelen állománykivonások történtek stb. A határozat előírja a könyvtárosképzés erőteljes fejlesztését, a Tervhivaltól a könyvtárak anyagi-műszaki bázisának megerősítését követeli, míg a helyi tanácsoktól azt, hogy minden iskolában legyen könyvtár. A harmincas évek második fele a nagymértékű, ám elaprózott hálózatfejlesztés ideje lett.

1935-ben az elemi (4 osztály) és a „nem teljes középiskolák” (1–7-ik osztályig) könyvtári ellátása a következő adatokkal jellemezhető: 35,3 ezer iskolában van általános iskolai könyvtár, 3,2 millió gyerek, 3,36 millió kötet; nincs iskolai könyvtár 59,6 ezer iskolában (az összes általános iskola 63%-a), ahol 4,27 millió gyerek tanul, 12,6 ezer „nem teljes középiskola” rendelkezik könyvtárral, ezek összesen 4,1 millió könyvvel, a tanulók száma 3,65 millió; 4,3 ezer „nem teljes középiskola” (25%) nem rendelkezik könyvtárral, ezekben 1 millió gyerek tanul.

A harmincas évek végére – a 2007-es orosz *Könyvtári enciklopédia* adatai szerint (889. p.) – a közkönyvtárak száma elérte a 77 ezres szintet. Ezek közül fenntartás szerint: állami 38,5 ezer, szakszervezeti 15,3 ezer, és kolhozok keretében működött 19,3 ezer. A teljes állomány mindezekben 146,8 millió egység. Az összesből közel 39 ezer, vagyis minden második könyvtár falun működött, ezekben volt az összes állományból

34,2 millió (az összes 23%-a, egyben könyvtárként átlag mintegy 900 kötet). Másként: a falusi könyvtárak fele (18 ezer könyvtár) rendelkezett ezer kötetnél nagyobb állománnyal és könyvtárossal. A kolhozok – ,illetve ezek „klubjainak” – könyvtáraiban tipikusan 250-350 kötet volt található.

A szovjet könyvtárak alapvető feladataként a vezetés elvárta az „új ember” kinevelésében való tevékeny részvételt. Még foglalkozunk az olvasók „vezetésének” kérdésével később, most annyit érdemes megemlíteni, hogy a szabadpolc gondolata megérintett ugyan néhány könyvtárost – jellemző módon a műveltségével sok mindenben kiemelkedő Leningrádban –, ám ezek a próbálkozások kérészerűen bizonyultak. Az első próbálkozás a húszas évek végén egy nagyobb gyár szakszervezeti könyvtárában kezdődött, s ehhez még a területileg illetékes szakszervezeti főnökség pecsétjét is megkapták, ám hamarosan olyan támadások érték őket, hogy abba kellett hagyniuk. Arra azonban jó volt, hogy szélesebb szakmai körök kezdjenek a kérdéstről gondolkodni és vitatkozni. Az is a kor tünete, hogy végül az első próbálkozást maga a minisztérium kegyeskedett betiltani. A következő – és utolsó próbálkozás – a város Kirovról elnevezett kulturális központjának (Dvorec kulturi im. Kirova) könyvtárában valósult meg 1934–1937 között (az egyik résztvevő negyedszázaddal később leírására támaszkodhatunk). Ez a kísérlet jobban épített a könyvtáros „olvasó-vezető” munkájára, s érdekes módon a szakrészlegek koncepcióját vállalta. A kölcsönző részleg együttesen viszonylag tekintélyes – eleinte 25, majd 1937-ben már 50 ezres állományhoz férhettek hozzá az olvasók. Az egész vállalkozás talán legérdekesebb részlete, hogy közel hároméves fennállása alatt kétezer szakmabeli zárandokolt el hozzájuk: ez jelezheti, mekkora újító hajlam élt – ha lefojtva is a körülmények által – magukban a könyvtárosokban.

A háború kitörése előtti állapotként a fent említett *Könyvtári enciklopédia* a következő általános adatokkal szolgál: minden típusban összesen 277 ezer könyvtár, 527 milliós állomány, 56,5 millió

olvasó (ez az akkori lakosság negyedét jelentené, realitása erősen kétséges). A közkönyvtárak ebből 95 ezer intézménnyel és 184,8 milliós állománnyal részesedtek (az átlag csaknem kétezer egység): az összesből csaknem kétharmad (56 ezer, 62%) a kolhoz- vagy klubkönyvtár. A tudományos és szakkönyvtárak száma 18 ezer, állományuk 274 millió. Az iskolai könyvtárak száma 164 ezer, állományuk 68 millió (vagyis az átlag 400 körüli kötet). Lényegében ekkorra alakították ki a „világ legnagyobb könyvtárhálózatával rendelkező ország” mitologemáját, pedig látható, hogy a könyvtáraknak meghatározó része (56 ezer falusi és 164 ezer iskolai, együtt: 220 ezer, 81%) a száz év előtti magyar terminus szerint „népkönyvtár”, amely csupán a legminimálisabb igények kielégítésére alkalmas.

1941. augusztus 11-én *Goebbels* – Hitler mindenható propagandaminisztere – meghallgatja a frontról hazalátogató *Günter d’Alquent*. Naplójában közel másfél oldalon rögzíti a kapott információkat. A számunkra lényeges mondat: „Mindenesetre a legkisebb faluban is van egy olyan párház, amelyben példaszerű könyvtár és filmvetítő működik. Ezen a téren a bolsevizmus figyelemreméltót alkotott.” *Goebbels* ekkor – még a nagy győzelmek mámorában – lehetett „nagyvonalú”: lám, ezek a kommunisták milyen jó példával szolgálnak...

Állomány: tisztogatás és zárolt gyűjtemények⁸

„Látja, idáig jutottam [...]. Pedig mezőgazdasági akadémiát végeztem. Meg felsőfokú pártiskolát. [...] De elkezdtek dőlni a fák. [...] A professzorokat tucatszám söpörték ki. Be kellett vallani a hibákat? Én bevallottam. Meg kellett tagadni? Megtagadtam. [...] Kisöpörték a biológiai tanszéket. [...] Bezúrták a nagy tudósok könyveit, megváltoztatták a tanterveket, rendben van, egyetérték. [...] Rendben van, elmegyek könyvtárosnak. Könyvtárosnak a messi Kokindába. [...] Mennyit hátráltam! De életben maradtam, de a gyerekeim elvégezhették a főiskolát! Erre a könyvtárosoknak titkos listákat küldenek, hogy semmisítsék meg a genetikai témájú könyveket, lévén áltudomány!

Név szerint ezeknek és ezeknek a könyveit! [...] Én összeállítom a listát, a pártszervezet és a hatóság jóváhagyja, mi pedig bedugjuk a kályhába a genetikát! A baloldali esztétikát, az etikát, a kibernetikát, az aritmetikát! ... [...] Máglyák az utcán? Ugyan, minnek nekünk ilyen fölösleges dráma? Mi szép csöndben bedugjuk a kályhába, még meleget is ad!”

Ezt olvashatjuk *Szolzenyicin Rákostyály* című regényében.⁹

A tárgyalt időszakban hullámszerűen újra- és újraindították a könyvtári állományok tisztogatását (*ocsisztka fondov*, – a mai szakszövegekben a „csisztka” szó szerepel állomány esetében is, ahogy a párttisztogatás értelmében is). Már a közkönyvtári folyóirat, a *Krasznij Bibliotekar* (Vörös Könyvtáros) első évfolyamaiban (1923–1924) hosszabb „tanulmány” foglalkozik e kérdéssel, majd hozzászólások vitatkoznak a témáról. Hisz nem csak a párttagságot, hanem a könyvtári állományt is rendszeresen tisztogatni kell... Ebben az évtizedben három nagy hulláma volt a könyvtári tisztogatásoknak: 1923, 1926, 1929. Különösen ez utóbbi volt döbbenetes méretű: Bljum adatai szerint a könyvtári állományok átlag 50%-át leselejtezték ideológiai okokból. Időnként ezek az eljárások valahogy visszhangra leltek, megjelent például egy-egy felháborító eset leírása a sajtóban: ekkor a főhatóság, vagy épp a pártközpont keményen megfeddte a „túlzásba esőket”. Tehát az a „játék” zajlott, amelynek élén maga Sztálin állt, hisz ő indította el a rettenetes embervesztéssel járó kuláktalanítást, majd pár hónappal később cikket írt a Pravdába a „helyi káderek túlkapasairól”... Így aztán senki nem tudhatta, mikor mondják ki rá a verdiktet: azért-e, mert nem elég határozottan hajtja végre a párt utasításait, vagy épp ellenkezőleg: illetően igyekevéért rásütik a túlkapas bélyegét.

A harmincas években a művelődési főhatóság szakértői külön terminust találtak ki: az állomány „amortizációját”, azaz mintha ipari berendezésről lenne szó. Három tényező révén áll össze szerintük az amortizáció: az egyes kötetek fizikai elhasználódása; az olvasók fegyelmezetlensége és felelőtlensége (elvezítés

stb.); s végül, legfőképp: az „ideológiai amortizáció”. A nagy tisztogatás (1936–1937) éveiben az ideológiai amortizáció is csúcsra ért: évente az országos közkönyvtári állomány 15%-a lett elpusztítva, vagyis könyvek milliói, ha nem tíz-milliói. A kevésbé drasztikus években is elérte az amortizáció a 10%-os szintet. Hisz elég volt, ha egy bukott párt- vagy állami vezető neve vagy fényképe szerepelt egy lapban, egy könyvben, hogy ezért máris kivonassák a könyvtárak állományából.

A tudományos és szakkönyvtárak esetében továbbbi megoldás a zárt gyűjteményrész, oroszul a *szpechran* (*szpecialnoe hranyenyije* = különleges tárolás). Ide került minden olyan anyag, amely bármilyen szempontból eltért az épp fennálló pártvonalától. Ehhez nem kellett még csak ellenségesnek sem lenni. A Szovjetunió szétesése után arról számoltak be a vezető könyvtárak illetékesei, hogy e zárt gyűjtemények elérték az egy-két milliós nagyságrendet is.

A közkönyvtárakban volt még néhány célirányos módszer. Az olvasói katalógusokból kiszedték a nem teljesen megfelelő, vagy nem egyértelműen támogatott anyagok céduláit. Továbbá az olvasókat is kategorizálták, egy magasabb állású hivatalnok elvtárs mást kaphatott kézbe, mint egy „mezei” pedagógus. Számos belső terminus dívott szegény könyvtárosok körében: például az olyan irodalom, amely nem volt kiadható és olvasható korlátozás nélkül, megkapta az „MND”-cégért (*masszam nye davaty* = a tömegeknek nem való, nem adható ki). Ezzel szemben az a pártvonalas anyag, amelynek olvastatása kifejezett ideológiai célként tételeződött, elnyerte a „könyvtári mag” (*bibliotyecsnoe jadro*) minősítést.

A húszas évek végén – az erőltetett iparosítás „forrásoldalának” biztosítása végett – „nagyipari” szinten adták el a vezető múzeumok és könyvtárak régi kincseit. *Afanaszjev* tanulmánya szerint az éves, Nyugatra történő kiszállítás könyvek estében elérte, és egyes években meghaladta a százötven-kétszáz tonnát (ez legalább háromszázezer kötet), s természetesen lehetőleg 18–19. századi (de mindenképp a for-

radalom előtti) kiadványokról volt szó. Számos nagy amerikai egyetem így alapozta meg mai elismert szlavisztikai gyűjteményét. A múzeumok köréből nem volt kivétel a leningrádi Ermitázs világhírű gyűjteménye sem, innen is rengeteg unikális kincset adtak el.

A harmincas években – még a nagy perek előtt – a Glavlit többször megcélózta a könyvtári állományokat a gyanús trockista vagy más ellenforradalmi kiadványok kivonása végett. Szinte évente születtek több ezer tételt felsoroló jegyzékek. A moszkvai Lenin Könyvtárban óvatosságból ezért már azokat az újságokat sem adták az olvasók kezébe, amelyekben Lenin publikált, hisz neve mellett előbukkanhattak a „nép ellenesei” is. Mondhatnánk, Lenin is gyanússá vált, vagy legalábbis tévedett... 1937-ben a Glavlit – *Glazkov* 2002-es tanulmánya szerint – közel tíz ezer tételt tartalmazó jegyzéket küldött szét a könyvtárakba a kivonás egyértelmű parancsával. Mai ismerettel elmondható, hogy a jegyzék olyan sietséggel készült, hogy egyáltalán nem ellenőrizték pontosan, valóban elítélt-e egyik vagy másik szerző. Ilyen körülmények közt nem meglepő, hogy *L. Z. Mehlisz*, Sztálin korábbi titkára, levelet írt *Molotov*nak, az akkori miniszterelnöknek, jelentve a Glavlit bűnös felelőtlenségét: erre az NKVD, a politikai rendőrség közel 30 embert tartóztatott le a Glavlit központi apparátusából, a pártközpont pedig belső utasítást adott ki az állománytisztogatás követendő rendjéről. A Glavlit ellenőrzése során kiderült, hogy nem teljesítették a külföldről behozott (úgynevezett arany rubellel fizetett) anyag átvizsgálását, amivel kárt okoztak a népgazdaságnak. 1938 végén a Glavlit elnöke újraszabályozta, hol hozható létre zárt gyűjtemény (*szpechran*), pontosan megjelölve a városokat és intézményeket. Például Moszkvában 16 ilyen engedélyeztek (a központi és a városi pártbizottság könyvtára, NKVD, Glavlit, Szovjet Tudományos Akadémia, Lomonoszov Egyetem, Marx-Engels Intézet stb.), ezek jó része nem minősül nyilvános könyvtárnak. A ma legismertebb kutató, *Glazkov* adatai szerint 1938–1939-ben összesen 24 millió könyvet vontak ki a könyvtári forgalomból.

Jegyzetek

- 1) F. Dzerzsinszkij – a nagyhatalmú Cseka és számos más állambizottság vezetője – írta röviddel halála előtt egyik vezetőtársához címzett levelében. Idézi: Krausz Tamás: A Szovjetunió története 1914–1991. Bp.: Kossuth K., 2008. 69. p. Sztálin szavait idézi M Heller – A. Nyekrics: Orosz történelem. II. k. A Szovjetunió története. Bp.: Osiris K., 2003. 198., illetve 232. p. Trockij írása: www.marxists.org/archive/trotsky/majakovszkij.htm (2013.09.03.), fordította Kiss Ilona. Trockij az öngyilkos Majakovszkijt búcsúztatta 1930 áprilisában. O. Mandelstam Dicsőség-harsogó jövőendő századok című versét Baka István fordította. www.delmagyar.hu/baka_istvan/mandelstam_stacioi/106395 (2013.09.03.) B. Paszternak: Zsivago doktor. Ford. Pór Judit. Bp.: Európa, 1988. 566. p. (Az idézet a húszas évek végi állapotokat jellemzi, s az egész korra érvényes.)
- 2) M. Bulgakov főművét, a Mester és Margaritát 1930-ban kezdte írni.
- 3) Csak egy példa: 2013. július 17-én az Orosz Állami Levéltár egy nagyszabású projekt – A szovjet korszak dokumentumai 1917–1991. – keretében 300 ezer eredeti dokumentum (a bolsevik párt Politbürojának jegyzőkönyvei 1919–1932. között, I. V. Sztálin fondja 1866-1996.) elektronikus másolatát tették nyilvánossá, ld. www.sovdoc.rusarchives.ru/ (2013.09.03.)
- 4) Az áttekintésünkhöz felhasznált főbb források: Heller és Nyekrics monográfiája, Krausz Tamás könyve (ld. 1. jegyzetpont); PIPES, R.: Az orosz forradalom története. Bp.: Európa, 1997. – 599 p.; A sztálinizmus hétköznapjai. Tanulmányok és dokumentumok a Sztálin-korszak történetéből. Szerk. Krausz Tamás. Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003.; RAYFIELD, D.: Sztálin hóhérai. A zsarnok, és akik neki gyilkoltak. Bp.: Park K., 2011. – 615. A GULÁG-ról korrektnek tűnő adatok egy friss orosz elemzésben: <http://tortenelemklub.com/erdekessegek/erdekessegek-a-vilagtoertenelemben/370-a-szovjet-gulagialakulasa-es-toertene> (2013.09.03.). Amerikai szemmel a Gulágról: A. Applebaum: A Gulág története. I-II. Bp.: Európa, 2005. – 1212 p. A korszak nyomasztó hangulatát talán legjobban SINKÓ Ervin: Egy regény regénye. Moszkvai naplójegyzetek 1935–1937. című könyve idézi fel (Újvidék - Bp.: Fórum - Magvető, 1988. – 659 p.). TUCKER, R. C.: Stálin in power. The revolution from above 1928–1941. New York – London: W. W. Norton, 1992. – 707 p., Das System der Besserungsarbeitslager in der UdSSR. 1923–1960. Red. N. Ochotin, A. Roginski. Moskau, Memorial, 1998. (Berlin, 2006) – 85 S.; SCHLÖGEL, K.: Terror und Traum. Moskau, 1937. 4. Auflage. München: C. Hanser V. 2008. – 816 S.
- 5) Főbb forrásaink: 20 let Sovetskoj vlasti. Statističeskij sbornik. Moskva, Partizdat, 1937. www.istmat.info/node/17651 (2013.11.05.); Schrift und Macht. Zur sowjetischen Literatur der 1920er und 30er Jahre. Hrsg. v. T. Lipták, J. Murašov, Wien – Köln – Weimar: Böhlau V., 2012. 282 p.; Postanovlenie Politburo CK VKP(b) „O perestrojke literaturno-hudožestvennyh organizacij” 23 aprilá 1932 g. <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/USSR/1932.htm>; FITZPATRICK, Sh.: Everyday Stalinism. Ordinary life in extraordinary times: Soviet Russia in the 1930s. Oxford University P., 2000. 288 p.; WESTERMANN, F.: Ingenieure der Seele. Schriftsteller unter Stalin. Eine Erkundungsreise. Berlin: Ch. Link V., 2003. 288 p.; BROVKIN, V.: Russia after Lenin: politics, culture and society. 1921–1929. London, New York, Routledge, 1998. 267 p. http://www.revalvaatio.org/wp/wp-content/uploads/brovkin-russia_after_lenin_politics_culture_society_1921-1929.pdf (2013. 09. 12.); FITZPATRICK, Sh.: Cultural revolution in Russia, 1928–1932. = Journal of Contemporary History, vol. 9. no. 1. 1974. p. 33–52.; MIKKONEN, S.: State composers and the red courtiers. Music, ideology, and politics in Soviet 30s.). Jyväskylä, Univ. of Jyväskylä Press, 2007. 336 p. (Jyväskylä Studies in Humanities, 78.) <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13463/9789513930158.pdf> (2013. 09. 12.); KENEZ, P.: The birth of the propaganda state: Soviet methods of mass mobilization, 1917–1929. Cambridge Univ. P., 1985. 324 p.; LENOE, M. E.: Closer to masses: Stalinist culture, social revolution, and Soviet newspapers. Russian Research Center Studies, 85. Book. Harvard Univ. Press, 326 p.; RAYFIELD, D.: Sanitizing the classics in Soviet Russia = Comparative Criticism, vol. 16. 1994. p. 19–32.; Narodnoe obrazovanie, nauka i kul'tura v SSSR. Moskva: Statistika, 1977. 448 p.; Pečať SSSR v 1987 godu. Moskva: Finansy i statistika, 1988. 238 p.; BLÜM, A. V.: Knižnye izdatel'stva nakanune bol'shogo terrora. Po arhivam leningradskoj cenzury pervoj poloviny 30-h godov. In: Kniga: issledovaniâ i materialy. T. 75. Moskva: Terra, 1998. 173–192. p.
- 6) A téma főbb forrásai: ZELENOV, M. –DEWHIRST, M.: A selected bibliography of recent works on Russian and Soviet censorship. In: Solanus, New series, vol. 11. 1997. pp. 90–98.; Censorship. A world encyclopedia. vol. 3. L– R. Ed. by D. Jones. London, Chicago, Fitzroy Dearborn Publ., 2001. (ld. a Russia, Soviet Union stb. cikkeket, pp. 2077–2112.); BLIUM.A.: Censorship of public reading in Russia, 1870–1950. = Library & Culture, vol. 33. no. 1. 1988. pp. 17–25.; DŽIMISOV, S.: Epitafâi spečranu? = Novyj mir, 1990. 5.; BABIČENKO, D. L.: Pisateli i cenzori. Sovetskaâ literatura 1940-h godov pod političeskim kontrolem CK. Moskva, 1994.; Istorîâ sovetskoj političeskoj cenzury: Dokumenty i kommentarii. Sost. T. M. Gorâeva. Moskva, Roszszipen,

- 1997.; ERMOLAEV, H.: Censorship in Soviet literature: 1917–1991. Rowman&Littlefield P., 1996. 323 p.; ZELENOV, M. V. Glavit i sovetskaâ istoričeskaâ nauka v 20–30-e godi. = Voprosi istorii, 1997. no. 3. 22–30. s.; BLIUM, A. – FARINA, D.: Early Soviet censorship directives. In: Book History, vol. 1. 1998. pp. 268–282.; A. V. BLÛM: A Sovetskaâ cenzura v epohu total'nogo terrora: 1929–1953. S. Peterburg, Akademičeskij proekt, 2000. 313 p.; ŽIRKOV, G. V.: Istoriâ cenzury v Rossii XIX–XX vv. Moskva, Aspekt P, 2001.; GERBEN Ágnes: A második világháború frontjáról a Gulágra. = Valóság, 2007. 12. sz. 43–56. p.; Uő.: A szovjet cenzúrahivatal jelentései = Nagyvilág, 1999. 3–4. sz. 265–276. p.; ERMAKOV, A.: Nožnici nebytiâ. Sergej Boriszovics Ingulov (1893–1938) = Otkrytyj tekst. Elektronnoe periodičeskoe izdanie. <http://www.opentextnn.ru/censorship/russia/sov/personalia/leader/ingulov/> (2013. 09. 16.); DIANOV, S. A.: Krepkaâ uzda proletarskoj diktatury: organy Glavlita ha Uraleb 1922–1941 gg. Perm': Permskij gos. Peg.institut, 2010. 164 p.
- 7) A könyvtárpolitika jellemezéséhez felhasznált források: Central'nyj Ispolnitel'nyj Komitet SSSR: Postanovlenie ot 27 marta 1934 goda „O bibliotečnom dele v Soúze SSSR”. www.liussr.ru/doc_ussr/ussr_3974.htm (2013. 11. 06.); Bibliotečnaâ enciklopediâ. Moskva, 2007.; RAYMOND, B.: Krupskaja and Soviet Russian librarianship, 1917–1939. Metuchen (N. J.) – London: The Scarecrow Press, 1979., főleg a 4–7. fejezetek (73–193. p.); ATKINS, A. N. friss dolgozata (Discretion in Russian librarianship: Pre-Soviet, Soviet, Post-Soviet. Ohio State University, 2012. 61 p.); Sekretnyj cirkuljâr CK VKP(b) o szpechranah v bibliotekah. 2 p. www.opentextnn.ru/russia/sov/law/Tsk/1930/2id=226 (2013. 09. 10.); KONOVALOVA, N. A.: Partijnoe i gosudarsvennoe rukovodstvo bibliotečnym stroitel'stvom v Moskve, 1921–1925 gg. In: Bibliotečnoe stroitel'stvo v SSSR. Mežvuzovskij sbornik naučnyh trudov. Vyp. 61. Moskva: MGIK, 1984. 112–119. p.; TROCKIJ, L. D.: Leninizm i bibliotečnaâ rabota = Sovetskaâ bibliografiâ, 1991. 2. no. 122–135. p.; HARLAMOV, V. I.: Fenomen bibliotečnoj ideologii: s pozicij istorika = Sovetskoe bibliotekovedenie, 1991. 3. no. 41–46. p.; Istoriâ bibliotečnogo dela v SSSR. Bibliotečnoe stroitel'stvo v period NEP-a (1921–1929). 1–2. sz. Red. I. L. Benderskij. Moskva, Gos. biblioteka im. Lenina, 1991.; GLAZKOV, M. N.: Proval centralizacii bibliotečnogo dela v Rossii v 1922–1930 gg = Bibliotekovedenie, 1994. 6. no. 22–31. p.; Bibliotečnoe delo v Rossii (oktâbr' 1929 – maj 1941): dokumenty i materialy. Sost. M. N. Glazkov. Č. 1–2. Moskva: Paškov dom, 2007.; DELOUGAZ, N.: Some problems of Soviet librarianship as reflected in Russian library periodicals = Library Quarterly, vol. 15. no. 3. 1945. pp. 213–23.; Glazkov, M. N.: Bibliotečnoe delo: kratkaâ hronika vtoroj i tre'ej sovetskih pâtiletok = Bibliotekovedenie, 2009. 1. no. 117–122. p.; GLAZKOV, M. N.: Massovyje biblioteki v kontekste partijno-gosudarsvennoj bibliotečnoj politiki. Disszertaciâ. Moskva, 2009. – 339 p.; SZAHAROV, V. F.: Iz istorii primeneniâ otkrytogo dostupa v massovyh bibliotekah Leningrada. In: Za otkrytyj dostup. Iz opita raboty Leningrada i Leningradskoj oblasti. Moskva: Leningradskij gosudarstvennij bibliotečnij institut im. N. K. Krupskoj, 1959. 96–106. p.; Die Tagebücher von Goebbels. Hrsg. von E. Fröhlich. T. II. Diktate 1941–1945. B. I. Juli – September 1941. München, London, Paris: Saur V., 1996. 214. p. Németül: „Allerdings gibt es in jedem kleinen Dorf ein Parteihaus mit vorbildlichen Bibliothek- und Filmanlagen. Hier hat der Bolschewismus einiges Beachtenswerte geschafft.”
- 8) Főbb forrásaink: VARFOLOMEeva, M. V.: Rol' massovyh bibliotek v kul'turnoj revolúcii v SSSR. (1928–1941 gg.). Moskva, Nauka, 1974. 234 p.; VARLAMOVA, Sz. F.: Spectajni otečestvennoj kul'tury = Sovetskoe bibliotekovedenie, 1992. 3–4. no. 116–117. p.; VARLAMOVA, Sz. F.: Spechran RNB: prošloe i nastoâšee = Bibliotekovedenie, 1993. 2. no. 74–82. p.; DOBRENKO, E.: The making of the state reader, 1997. (főként: The end of a perspective: the library – turning loaves into stones. pp. 181–235., a könyvtári állomány tisztogatásáról); GLAZKOV, M. N.: Čistki fondov massovyh bibliotek v gody sovetskoj vlasti (oktâbr 1917–1939). Moskva, Paškov dom, 2001. 104 p. (Otečestvennaâ istoriâ bibliotečnogo dela); AFANAS'EV, M. D.: Eksport dorevolucionnyh knig iz SSSR v 1918–1930-e gg. In: Kniga: Issledovaniâ i materialy. T. 79. Moskva: Terra, 2001. 184–196. p.; GLAZKOV, M. N.: Dokumenty svidetel'stvuût... (o čistkah fondov rossijskih bibliotek vo vtoroj polovine 1930-h godov = Bibliotekovedenie, 2002. 3. no. 109–113. p.
- 9) SZOLZSENYICIN, A.: Rákostály. Ford. Szabó Mária. Bp.: Árkádia, 2000. 462–463. p.

Beérkezett: 2013. november 9.

Könyvtárvilág 5.

Megjelent a Könyvtárvilág, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete webmagazinjának 5. száma.

Elérhető az egyesület honlapján: www.mke.info.hu címen.

A számban többek között részletes beszámoló található az idei szingapúri IFLA konferenciáról, bemutatják a Vasi Könyvtári Portált, valamint beszámolók olvashatók a Műszaki Könyvtáros Szekció vajdasági, és a Komárom-Esztergom Megyei Szervezet felvidéki tanulmányútjáról.

(Katalist, 2013. november 15. Fehér Miklós híre alapján)

Közös program antik szövegek digitalizálására

Az Oxfordi Egyetem Bodleian Könyvtára és a Vatikáni Könyvtár 2012-ben jelentette be négyéves közös projektjét, melynek keretében együttesen mintegy másfél millió oldalnyi antik szöveget tesznek elérhetővé az interneten. Mindkét könyvtár gyűjteményének legfontosabb darabjaiból válogat a digitalizáláshoz.

A virtuális gyűjteménybe héber és görög kéziratok, valamint korai nyomtatott könyvek kerülnek.

A közös tárhelyre (<http://bav.bodleian.ox.ac.uk>) elsőként felkerült anyagok között szerepel a Gutenberg biblia és egy 15. századi fametszetekkel illusztrált német biblia.

A 3,3 millió dollárból megvalósuló programot a nemzetközi felsőoktatás támogatására és az információkhoz való hozzáférés demokratizálására létrejött Polonsky Alapítvány támogatja.

(Forrás: Google Értesítő, 2013. dec. 4. http://www.hirado.hu/Hirek/2013/12/03/17/Antik_iratokat_tett_kozze_az_interneten_a_Vatikan.aspx#)

Eltűnt vagy tönkrement amerikai némafilmtekercek

A Kongresszusi Könyvtár átfogó vizsgálatot végzett az amerikai némafilmek helyzetéről. A kétéves projekt eredményei szerint az 1912 és 1930 között gyártott mintegy 11 ezer némafilmnek ma már csak 14%-a létezik eredeti formájában. A „túlélőknek” nagyjából 11%-a idegen nyelvű változatban vagy gyenge minőségű formátumban maradt meg. A némafilmek 1912 és 29 közötti virágkorában a mozizás volt a szórakozás egyik legnépszerűbb formája. A nitrocellulóz filmek kétségtelenül gyúlékonyak voltak és könnyen rongálódtak, de sokszor a filmgyártók is hanyagul kezelték, és gyakran egyszerűen megsemmisítették a kópiákat. A New York-i Modern Művészetek Múzeuma, a Kongresszusi Könyvtár és néhány levéltár évtizedek óta őriz korai filmeket, de amint a tanulmány rámutatott, minden fennmaradt klasszikusra féltucatnyi eltűnt alkotás jut. A legnagyobb filmstúdiók közül az MGM kiemelkedő munkát végzett némafilmjeinek megőrzésében. Összesen 113 a stúdió által gyártott filmet mentettek meg.

(Forrás: Google Értesítő, 2013. dec. 5. http://hvg.hu/kultura/20131204_Szetrohadtak_az_amerikai_nemafilmtekercese)

Október – az iskolai könyvtárak világhónapja

A világhónap eseményei, pályázatai a Könyvtárostanárok honlapján követhetők, és megtekinthető az esemény plakátja magyar fordításban (http://www.ktep.hu/sites/default/files/ismposter2013_hun.pdf)

A honlapon letölthető logók, plakátok is találhatóak (<http://www.ktep.hu/vilagnaplogo>),

valamint tájékoztatás az IASL honlapján szerepelő hírekből, anyagokból

(<http://www.iasl-online.org/events/ism/ism-resources.htm>)

(Katalist, 2013. okt. 1. Szakmári Klára híréből)